

EL CALIU
DE LA
MEMÒRIA
7

eg

EDITORIAL GAVARRES

HISTÒRIES DEL MONTSENY

Òscar Farrerons Vidal

EL CALIU
DE LA
MEMÒRIA
7

HISTÒRIES DEL MONTSENY

Òscar Farrerons Vidal

eg

EDITORIAL GAVARRES

HISTÒRIES DEL MONTSENY	
EDICIÓ	Editorial Gavarres, sl Germà Agustí, 1 17244 Cassà de la Selva www.grupgavarres.cat
© DEL TEXT	Òscar Farrerons Vidal
© DEL PRÒLEG	Julia Guillamon
DIRECCIÓ DE LA COL·LECCIÓ	Àngel Madrià
COORDINACIÓ EDITORIAL	Dolors Roset
CORRECCIÓ LINGÜÍSTICA	Sara Borrell Palé
PROJECTE GRÀFIC	Grup Gavarres
MAQUETACIÓ	Jon Giere
IMPRESSIÓ	Nexe Impressions
TIRATGE	1.000 exemplars
DIPÒSIT LEGAL	GI-196-2021
ISBN	978-84-123383-0-0
PRIMERA EDICIÓ	Cassà de la Selva, abril 2021
NOTA LEGAL	Qualsevol reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d’aquesta obra només pot ser realitzada amb prèvia autorització dels titulars dels drets que s’indiquen en els crèdits, excepte en els casos específicament previstos per la llei.

Sumari

Pròleg	9
Presentació	15
1 NATURALESA DESBORDANT	20
El tritó del Montseny	26
‘Abies x masjoanis’	28
Els castanyers del Montseny	30
Plantes medicinals	32
L’herba de Sant Segimon	34
La memòria dels llops	36
Arbres singulars, amb el guiatge de Josep Maria Vives	38
Parc Natural i Reserva de la Biosfera del Montseny	40
2 FORTIFICACIONS	42
Montclús, restes ibèriques i castell medieval	48
La muralla de Montgròs	50
El Tagamanent	52
L’antiga domus de Palau, el castell de Fluvià	54
El castell de Montsoriu, el poder dels Cabrera	56
3 TERRA DE LLEGENDES	58
L’aigua del Montseny va a Mallorca	64
El gorg del Perxistor	66
‘Al pie de la encina’	68
El llum d’en Manel	70

	Les bruixes de Viladrau	72
	Les dones d'aigua i el gorg Negre de Gualba	74
4	GUERRA I MORT AL MONTSENY	76
	‘El vel de Maia’, de Marià Manent	84
	El bandoler Serrallonga	86
	La Tercera Guerra Carlina, vista per Josep Molins	88
	L'Arbre de la Llibertat d'Arbúcies	90
	El combat d'Arbúcies de 1714	92
	La Guerra del Francès a Gualba	94
	Aquarteraments militars al Baix Montseny	96
	Recer dels arxius catalans durant la Guerra Civil	98
	Milícies universitàries a Seva i Santa Fe	100
	Accidents aeris al Montseny	102
5	UNA TERRA D'ESGLÉSIES I SANTS	104
	Santa Maria del Camí	110
	Sant Marçal, entre Matagalls i les Agudes	112
	Sant Segimon, rei de la Borgonya, penitent del Montseny	114
	Aiguafreda de Dalt i l'abadessa Emma	116
	La catedral de la Selva	118
	Sant Antoni Maria Claret, miracle a Viladrau	120
6	L'EXCURSIONISME CIENTÍFIC AL MONTSENY	122
	Artur Osona, un propietari de la vila de Breda	128
	Ramon Arabia, pioner del Montseny	130
	Jaume Almera, passió geològica	132
	‘Univers Patxot’, memoràndum d'un gran científic i mecenes	134
	‘Topografia mèdica de Viladrau’, l'obra del doctor Ariet	136
	L'observatori meteorològic del turó de l'Home	138
	Matagalls, una fita del sistema mètric decimal	140
7	ESCRITORS I POETES	142
	Guerau de Liost, el més montsenyenc dels poetes	148
	Felip Graugés, mestre en gai saber	150

	Joan Maragall i la Figuera	152
	‘Gualba, la de mil veus’	154
	Miquel Bosch i Jover, mestre i poeta	156
	Jaume Bofill i Ferro, un humanista a ca l'Herbolari	158
	Mossèn Pere Ribot, poeta i fogar del catalanisme a Riells	160
8	OFICIS I FESTES TRADICIONALS	162
	El comerç de la neu	170
	Els carboners de Campins	172
	Les enramades d'Arbúcies	174
	Les fargues d'aram del Baix Montseny	176
	Les ametistes del Montseny	178
	L'estiueig a Viladrau	180
	L'Aplec de Matagalls	182
	Els carrossers d'Arbúcies	184
9	L'AIGUA, EL BÉ MÉS PREUAT DEL MASSÍS	186
	Les fonts de la vall de Santa Fe	194
	Aigües ferruginoses de Sant Pere Vilamajor	196
	L'aigua termal de la Garriga	200
	Aprofitament industrial de les aigües de la Tordera	202
	Les envasadores d'aigua	204
	Associació de Veïns Vilatans de Breda	206
	Xavier Burcet, metge d'Arbúcies	208
	La muntanya de les 900 fonts	210
10	LA PETJADA HUMANA AL MONTSENY	212
	Els primers pobladors del Montseny	218
	L'estela de la Calma	220
	La via Ausa al Congost	222
	Sanatori del Montseny	224
	Primer campionat d'esquí de Catalunya	226
	Figaró i els Figueró	228
	Amics del Montseny	230

> Un pastor amb el ramat d'ovelles als afores d'Arbúcies, amb el pic de les Agudes, al fons, mig nevat.
ARBÚCIES, ANYS 40-50.
PROCEDÈNCIA: ARXIU EDITORIAL GAVARRES.

Pròleg

El llibre trencarroques

Quan la meua iaia, nascuda en un poble castellano parlant de l'Alt Millars, parlava amb les seves germanes, moltes vegades acabaven sortint en la conversa els enginyers i els treballadors que, quan elles eren joves, feien un barratge a la capçalera del riu. Un dia em vaig adonar que aquells enginyers i treballadors eren els equivalents dels moros de les llegendes. «D'aquí a molts anys –pensava– hi haurà unes rondalles que parlaran d'aquests homes, transformats per la tradició oral en figures mitològiques». Les iaies es van morir, el poble s'ha anat despoblant i els fills i els nets no han volgut saber res d'aquelles històries. Jo me'n recordo, perquè soc escriptor: he llegit moltes novel·les d'enginyers i embassaments del Pirineu, i cada vegada que en llegia una, me'n refrescava el record. M'agraden les històries i jo també n'escric: històries que en un altre temps potser haurien passat de boca a orella i haurien acabat sent romanços: la prunera de les prunes d'or o el til·ler on els abellots, els escarabatets del gènere *Oedemera* i les persones, borinejaven, xuclaven o arrencaven rams de til·la, harmònicament.

Què és una història? Un fet que ha perdurat. Pel seu interès objectiu, per la capacitat que ha tingut de replicar-se i multiplicar-se, perquè algun savi l'ha transcrit en un llibre i un altre savi l'ha trobat, perquè

ha arrelat en la consciència de la gent o, simplement, perquè el fet que s'esmenta encara és viu en un poble, en un veïnat o en una casa.

Hem estat arranats, per raons històriques, culturals, socials i demogràfiques, i és un miracle que encara siguem aquí. Som com el tritó del Montseny: supervivents d'una època amb un altre clima i un altre ambient, resistents enmig de la indiferència general. A veure: en som molts. Cada cop que Òscar Farrerons presenta un llibre, sobre els indrets del Montseny amb aigua o sobre passejades a peu o en cotxe per corriols i camins, hi va tot el poble! Però aquests molts, perceptualment, som poca gent. Tenim sempre el neguit que, després de nosaltres, potser no hi haurà altres persones que ho viuran amb la mateixa passió. Veiem cada dia com, per a molts dels nostres veïns, les muntanyes han esdevingut un decorat per fer-se fotografies. Ep! Això ho fem tots! Però també fem moltes altres coses, a més de retratar-nos. Veiem cada dia com els camins on ens agrada anar a passeig es converteixen en pistes esportives, és a dir, en espais cada cop més urbanitzats i ocupats per l'ego ciutadà. Què els expliques a la gent de plantes remeieres, accidents d'aviació, bandolers famosos, fonts vitaminades i poetes inspirats? Així, ¿tot aquest món que estimem, quedarà interromput sense arribar a confitar-se en un nou llegendari, en una història renovada i compartida per tothom?

Òscar Farrerons és un activista de l'optimisme. Puja amunt i avall de muntanyes, llegeix els llibres rars i curiosos dels 'exploradors' del Montseny, parla amb especialistes, recopila, endreça, explica, connecta. *Històries del Montseny* té una dimensió enciclopèdica. Com Ramon Arabia, l'Òscar considera que el saber no pot prescindir de l'excursionisme. I com el doctor Oriol de Bolòs, creu que no hem de llegir tant i sortir més. O més ben dit, lligar tot allò que llegim amb allò que veiem. Amb aquesta doble divisa recull històries que un dia seran llegenda, com les històries d'enginyers de les meves fantasies de jove. No fa distincions entre les informacions científiques i les històries fabuloses: són estats diferents de la matèria primera de reflexió, coneixement i estima.

Jo tinc una visió del Montseny molt 'arbutiocèntrica'. Vaig passar llargues temporades a Arbúcies quan era petit i ha estat sempre el meu punt de partida en sortides llançadora d'excursionista que no condueix. Soc com un pagès o un bosquerol d'abans: conec fins on m'arriben les

comes. Fins a Viladrau, l'Erola i Sant Segimon, per una banda. Matagalls, les Illes i Sant Bernat per l'altra. Les Agudes, el turó de l'Home i el Morou, fins a Gualba, Riells i Breda. Excepcionalment, amb tren –la nau espacial dels primers excursionistes científics– he creuat el Montseny des de la banda del Figueró, Tagamanent i el pla de la Calma. El punt més feble són els Hostalets de Balenyà, Seva i el Brull. I per la banda de Sant Celoni, Campins i Fogars de Montclús. No em queixo: tinc bones comes. L'Òscar fa giravoltar el massís davant dels nostres ulls com si fos una recreació de 3D. L'explica equilibradament i globalment d'una manera com molt poques vegades s'ha fet, perquè un sap una cosa i l'altre en sap una altra, però, normalment, no els demanis res més. Òscar Farrerons les coneix i les aprecia totes i les agermana com un Verdaguer esdevingut professor de la UPC, que convoqués a una reunió en un gorg o en una esplanada tots els historiadors, tots els biòlegs, tots els pagesos i bosquerols, tots els 'saviassos' de poble i totes les dones d'aigua. El seu llibre és un aplec de gent diversa que venen de tots els punts del Montseny i de totes les èpoques geològiques, vegetals, animals i humanes.

Els lectors que estimen el Montseny hi trobaran històries conegudes i en descobriran moltes que no sabien. Jo m'he assabentat que als llops els agrada més la carn dels nens i de les dones que no pas la dels homes. I ho tindrà en compte si, com preveuen els amics de l'Òscar, tornen els llops –o si, com diuen amics naturalistes a Twitter, hem de conviure amb el xacal asiàtic, que es veu que està a punt d'arribar a Catalunya–. Subratllaran paraules que, a partir d'ara, faran servir a tort i a dret: jo m'he apuntat, per escriure-la de seguida que pugui, 'cavorcat', que vol dir foradat: un castanyer 'cavorcat'. S'identificaran amb conceptes de la botànica: em veig reflectit en la idea que hi ha al darrere de la planta trencarroques: un ésser viu, amb unes arrels trepanadores. Pensaran que algunes llegendes tenen un fonament social i polític: l'aigua del Montseny que arriba a Mallorca és una bella metàfora de la Catalunya Renaixent i un precedent de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis de Catalunya i Balears. S'apuntaran, per anar-los a veure, alguns arbres: els avellaners del Sot de la Núvia o l'avet entortolligat amb el faig entre el turó de l'Home i les Agudes.

En aquestes històries hi trobaran parts de vostès mateixos. Jo he estat content de coincidir amb Lluís Monreal i Agustí, que, de molt jove, va

estudiar el poblat ibèric de les faldes de Montclús. Li tinc un respecte immens, a Lluís Monreal. Vaig tenir la sort de poder col·laborar amb ell i puc dir que tenia unes idees tan clares sobre la comunicació cultural que van ser clau perquè canviés la meua manera d'escriure. M'ha agradat trobar-hi l'Hotel Bofill, on el meu avi va treballar quan era un nano, abans de marxar a Barcelona, on va guanyar-se la vida com a cambrer professional. I saber que l'edifici, amb el gran mirador sobre els camps i la torratxa, és obra de l'arquitecte Domènech i Estapà. Trobar-me que, quan enumera els oficis de Viladrau, el cèlebre doctor Ariet parla d'un escloper: el meu besavi! També he estat content de veure que un oncle de la meua mare, Josep Mota, que era xofer professional, va participar en l'evacuació del patrimoni documental de Catalunya, amagat a Viladrau per protegir-lo dels bombardeigs en els darrers anys de la guerra civil del 1936-1939. A casa ningú no ho havia dit mai! Aquests són els meus subratllats, vostès tindran els seus i segurament en tindran més que jo.

Nosaltres ja som dins. Però calen portes perquè altres persones, que ja han trobat desfibrats els sabers geogràfics, paisatgístics, geològics, botànics, històrics o literaris de la nostra cultura tradicional, o que han vingut de fora, també puguin entrar al Montseny. Aquest llibre és una oportunitat magnífica perquè uns i altres, els que hi viuen dins i els qui fa poc que hi són, dialoguin, s'intercanviïn coneixements i emocions. La feina de mediació d'Òscar Farrerons té un valor inestimable.

Hem viscut uns mesos, tancats a casa, amb poca vida social, sense cap estímul, en els quals ha costat molt concentrar-se i treballar. Tancar un llibre en aquestes condicions i editar-lo té un doble mèrit, tant per part de l'autor com pel que fa a Editorial Gavarres. *Històries del Montseny* ja és a les llibreries i l'autor i l'editor podran multiplicar el seu impacte duent-lo als llocs on passen les històries, on hi ha gent que encara les sap i les explica, on formen una part essencial de la vida col·lectiva. Cada presentació farà comunitat i totes les comunitats plegades consolidaran aquesta identitat que fins ara era una mica difusa: ser del Montseny, que no vol dir haver-hi nascut o viure-hi tot l'any, sinó conèixer-lo, estimar-lo i defensar-lo.

Julia Guillamon
Esriptor

> El carrer de Sant Marçal. A l'esquerra, l'antiga Fonda Sant Marçal; a la dreta, l'Hostal Bofill encara avui en funcionament.

VILADRAU, ANY 1972.

PROCEDÈNCIA: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI (NARCÍS SANS PRATS).

> L'antiga carretera d'Arbúcies, prop de la riera, i, al fons, les Agudes nevades, omnipresents.

ARBÚCIES, ANY 1920.

PROCEDÈNCIA: ARXIU EDITORIAL GAVARRES.

Presentació

El Montseny, enlairat entre les planes del Vallès, Osona i la Selva, es presenta com un bloc muntanyós de perfil altiu, visible des de molts indrets de Catalunya i conegut arreu per la seva bellesa. El nom del massís prové del llatí *Monte Signi*, cosa que fa palesa la fisonomia del seu relleu, un mosaic de paisatges mediterranis i centreeuropeus situat en una posició central a Catalunya. Els cims més alts, que sobrepassen els 1.700 metres, i la seva propera situació al mar, del qual només dista 24 quilòmetres en línia recta, converteixen el massís en una talaia d'on albirar el Canigó, Mallorca, Montserrat, Sant Llorenç, el Tibidabo, el Far... pràcticament tot Catalunya als nostres peus. La seva biodiversitat i l'activitat de l'home al llarg dels temps ha inspirat artistes, poetes i, en general, tothom que el visita. El Parc Natural del Montseny té una superfície de 31.064 hectàrees i comprèn divuit municipis repartits entre les comarques d'Osona –Seva, el Brull i Viladrau–, la Selva –Arbúcies, Sant Feliu de Buixalleu, Breda i Riells i Viabrea– i el Vallès Oriental –Gualba, Campins, Fogars de Montclús, Sant Esteve de Palautordera, Sant Pere de Vilamajor, Cànoves i Samalús, la Garriga, Figaró-Montmany, Tagamanent, Aiguafreda i el poble del Montseny–, a cavall de les províncies de Girona i Barcelona. L'any 1977 fou aprovat el Pla especial del parc i el 1978 la UNESCO el va incloure dins la xarxa mundial de reserves de la biosfera.

El massís del Montseny s'estructura en dues parts geològiques diferenciades: el sòcol, format per roques ígnies i metamòrfiques, i la cobertora, constituïda fonamentalment per roques sedimentàries. Les dife-

rències d'humitat i orientació expliquen la variada vegetació que es desenvolupa a les seves muntanyes i prades. De les parts més baixes a les més altes trobem: formacions vegetals mediterrànies –alzinars, suredes i pinedes–, muntanya mitjana plujosa –alzinar muntanyenc i rouredes–, ambients centreeuropeus –fagedes i avetoses– i entorns subalpins als cims –matollars i prats culminals–. Hi ha espècies relictuals i exemplars aïllats que troben en aquestes muntanyes l'últim racó on establir-se.

La fauna montsenyenca es caracteritza per l'existència d'espècies típiques centreeuropees a les zones de més altitud i per la fauna pròpia d'ambients mediterranis a les parts baixes. Hi ha al voltant de 270 espècies de vertebrats i uns 10.000 invertebrats. Trobem el senglar, la guineu i la geneta entre els mamífers; l'astor, el gaig i el pit-roig entre les aus, i diverses espècies d'amfibis, rèptils i peixos. Però el que confereix un caràcter més singular a la fauna d'aquest majestuós i imponent massís són els gèneres centreeuropeus, i en especial l'endèmic tritó del Montseny.

El que més destaca del Montseny és la forta humanització de les solanes i les obagues, valls i carenes, des de temps ben pretèrits, amb petits assentaments a l'inici, i a partir del primer mil·lenni amb la configuració de molts dels actuals pobles. L'agricultura a les planes, així com els aprofitaments forestals i la ramaderia a les parts altes del massís, van ser les bases econòmiques fins ben entrat el segle XX. Actualment la regressió de les activitats agrícoles, forestals i ramaderes ha propiciat un canvi cap als serveis com el turisme rural, la restauració i l'hostaleria, però les històries del Montseny encara són aquí, com podreu llegir en aquest volum.

En primer capítol del llibre, que hem titulat 'Naturalesa desbordant', pretén ser una presentació simplificada de les inacabables bel·leses naturals, del reialme animal i vegetal. He après molt dels meus amics Jordi Boadas, Josep Maria Vives, Josep Maria Panareda i Martí Boada, als quals he d'agrair la seva infinita paciència per aguantar les meves continuades preguntes. El massís és conformat per tres blocs diferenciats entre ells: el més oriental és la serralada del turó de l'Home i les Agudes; el septentrional, la muntanya de Matagalls, i l'occidental, i de menys altitud, el de la Calma. Els tres conjunts estan units pel coll de Sant Marçal i Collformic. També hem caminat força per aquests paratges amb

l'Anna Àvila i en Xavier López, amb qui he gaudit de les petites i grans històries de plantes i animals, algunes de les quals llegireu aquí.

Al Montseny no són estranyes les fortificacions de temps reculats que ens han arribat en diferents estats de conservació. Cada un dels castells i muralles té com a mínim una història per explicar-nos. La Gemma Font, en Jordi Tura i en Joaquim Mateu són experts coneixedors de la història de Montsoriu, dels quals he après moltes coses del millor castell gòtic de Catalunya i de tota la vall de la riera d'Arbúcies. Amb els amics Joan Berruezo i Jaume Font hem gaudit junts de força aplecs de Tagamanent, a l'ombra del seu castell.

Les llegendes no són pròpiament històries, però quasi totes elles estan lligades a fets històrics, que a la nostra muntanya abunden. De mossèn Antoni Pladevall he après les històries de les bruixes del Montseny septentrional; de l'amic Andreu Pujol, les narracions de Breda i la banda selvatana de la nostra muntanya. En Joan López Cortijo va ser el primer que em va explicar la història de la llum d'en Manel, que trobem al tercer capítol, una de les meves preferides.

Malgrat l'aspecte idíl·lic de la cadena muntanyosa, la guerra i la mort han estat molt presents al Montseny, com es pot llegir al capítol quart, algun cop de manera col·lateral, però altres sent protagonista, com en la història del bandoler Serrallonga, o el combat d'Arbúcies de 1714, una de les victòries catalanes en la Guerra de Successió. L'amic Joan Portals m'ha ajudat a comprendre la magnitud de personatges històrics en la Guerra del Francès, com mossèn Baborés a Gualba, o els estralls causats pels aquarteraments militars al Baix Montseny. En aquest capítol també hi tenen cabuda els accidents aeris que hi han tingut lloc, dels quals destaco el de fa poc més de 50 anys, tal com em recorda l'Àngel Rabat, el primer d'arribar a l'accident.

L'església i els capellans són els protagonistes del següent capítol. En destaquen Sant Marçal, Sant Segimon i el magnífic monestir romànic de Sant Salvador de Breda, construccions històriques de les quals tant m'havia parlat en Joan Campañà. Amb els amics Joan Miró i Francesc Roma hem viscut la història d'Aiguafreda de Dalt sobre el terreny. I amb el fotògraf Adrià Corella hem captat conjuntament les més belles imatges de masies, esglésies romàniques i fonts, històries de gent del

país, de pagesos i pastors que coneixen tots i cada un dels redossos de la muntanya.

Al capítol dedicat a l'excursionisme científic hi podreu llegir les històries personals dels pioners investigadors del Montseny, d'Artur Osona, Ramon Arabia i Jaume Almera. De gent que hi va treballar de valent com el doctor Ariet, i de grans mecenes i científics que van convertir el Montseny en el seu redós de pau i tranquil·litat, com Rafael Patxot. També hi trobareu fites històriques, com la construcció de l'observatori meteorològic del turó de l'Home i la definició del sistema mètric decimal passant per Matagalls.

Poesia i literatura omplen el Montseny amb Guerau de Liost, Felip Graugés, Joan Maragall, Eugeni d'Ors, Jaume Bofill i Ferro i mossèn Pere Ribot, cada un amb la seva narració aferrada al terreny. L'amiga Carola Duran, experta en filologia catalana, ens ha ajudat a posar en valor les històries dels seus protagonistes. La Renaixença va tenir com a puntal la coneixença del paisatge ric i variat de Catalunya, i el Montseny en va ser l'alumne avantatjat, per la facilitat d'accés des de la gran ciutat amb l'arribada del tren al segle XIX, i per la descoberta de la parla original catalana i el ric patrimoni etnològic que els escriptors i poetes va captivar, a la vegada que va inspirar llurs obres.

Oficis i festes tradicionals montsenyencs que ens han explicat alguna vegada en Josep Masnou i en Lluís Pagespetit són protagonistes de les històries del capítol vuitè. La neu, els carboners, les enramades i les farques d'aram ens delecten amb els seus relats. L'amic Joan Alsina ens explica els inicis de l'Aplec de Matagalls, i en Manel Pelegrí, la feina d'una vida avui convertida en la potent indústria carrossera d'Arbúcies.

L'aigua és el bé més preuat del Montseny, protagonista del capítol nou del llibre. Amb el farmacèutic Fortià Prat hem estudiat la baixa mineralització de les fonts del Montseny, i les històries que se'n deriven. L'amic Higiní Herrero ens ha acompanyat en la nostra excursió per les fonts ferruginoses de Sant Pere de Vilamajor, amb les seves narracions corresponents. D'aigua n'hi ha molta, però no està repartida homogèniament; a la vall de Santa Fe l'aigua hi abunda, i el seu embassament és un dels símbols més reconeguts del Montseny. Hi ha les fonts termals de la Garriga al sud, i els dos centenars de fonts de Viladrau, tot i que

per trobar-ne algunes de les més amagades hem necessitat l'ajuda dels que coneixen cada pam del terreny, com l'amic Joan Presseguer, amb qui hem descobert algunes de les fonts més amagades d'aquest bell poble osonenc.

El Montseny ha estat des de sempre un massís molt humanitzat. Així, podem trobar històries humanes de pobladors prehistòrics, d'ibers, romans, i dels primers assentaments medievals que es van anar consolidant al voltant de les vies de comunicació al peu de la muntanya. Aquestes històries les llegireu al darrer capítol, juntament amb altres de més locals, com el primer campionat d'esquí de Catalunya i la construcció del sanatori del Brull. Els amics Xavier Cateura i Josep Maria Abril ens han il·lustrat sobre el tema més d'un cop. Ells representen una antiga tradició d'escriptors, folkloristes, historiadors, geògrafs i viatgers, que s'han extasiat amb les històries i el paisatge encisador d'aquestes muntanyes.

Òscar Farrerons Vidal

Els carrossers d'Arbúcies

Els antics carreters i ferrers d'Arbúcies, que amb la fusta del Montseny havien construït durant segles carros i tartanes de manera artesanal, van començar a carrossar els primers òmnibus del segle XX, i a la dècada de 1950 van adaptar-se a la construcció de les primeres carrosseries metàl·liques d'autocars. En Joan Ayats, en Ramon Beulas, en Narcís Pujol i en Joan Queralt iniciaren l'activitat industrial dels carrossers d'Arbúcies, avui una de les capitals d'aquesta indústria capdavantera. Són quatre les empreses carrosseres arbucienques que ens expliquen la seva història.

En Manel Pelegrí Palacio va néixer al barri arbucienc del Sorrall el 1938. El seu pare treballava de bosquerol a les muntanyes del Montseny, fent carbó i rabassa, sempre treballant al bosc. En Manel va perdre la seva mare als deu anys, i als onze ja ajudava el pare a la muntanya, després vigilant les vaques de can Vilà, i finalment d'aprenent a la torneria Arimany i a can Queralt en les primeres carrosseries.

L'actual empresa Indcar, acrònim d'Industrial Carrocera Arbuciense SA, va néixer del petit taller fundat l'any 1888 per en Francesc Queralt, un cons-

tructor de carruatges arbucienc. El gran impuls de l'empresa el va protagonitzar el seu net, Joan Queralt, que va iniciar la construcció de carrosseries metàl·liques d'autocars. Aquí és on en Manel va aprendre l'ofici de pintor de carrosseries, tot i que no s'hi va estar massa temps, ja que la crisi va empènyer el nostre protagonista a treballar de carboner al bosc, i després va anar a la mili. Actualment l'empresa Indcar s'ha especialitzat en carrosseries petites i especials, i a la vegada en transformacions per a furgons i vehicles petits. Situada al polígon industrial Torres-Pujals, al nord d'Arbúcies, l'empresa va arribar a carrossar en el moment de plena producció quasi mig miler d'autobusos anuals, amb una plantilla que arribava als 250 treballadors.

Quan en Manel va tornar de complir amb el seu deure militar, va anar a treballar a la petita empresa de carrosseries Hugues de Barcelona. Allà el coneixien perquè els germans Queralt hi treballaven. També hi havia un noi de Navàs que el va animar a anar a treballar amb ell al nou negoci de planxa i pintura que muntava a la seva vila natal del Bages. En Manel treballava a Navàs tota la setmana però els festius tornava a Arbúcies. A inicis dels anys seixanta, durant les festes de les Enramades, quan estava ballant sardanes amb la gent del barri del Sorrall, en Nito de ca l'Ayats li va fer una proposta que no podia refusar. En Nito era l'encarregat de la important empresa carrossera Ayats, situada just a l'entrada d'Arbúcies, i va contractar el nostre home per als tallers de pintura. En Manel Pelegrí ens explica que la feina de pintura és una de les més delicades del llarg procés carrosser: primer cal «emprimar» la xapa, després posar-li la massilla, tot seguit «toscar» la superfície, un procés que comporta

una rebaixa amb aigua, «aparellar» de nou la xapa, i pintar. «I ja està pintada, la carrosseria?», li preguntem a en Manel. El nostre amfitrió, que primer va ser aprenent, després operari, tot seguit oficial de primera i va acabar d'encarregat general de pintura, ens explica que després de la primera capa de pintura cal passar el paper de polir de 280, fer una segona capa, passar el paper de 320, i finalment marcar «la silueta», la part més important, que serà el dibuix personalitzat de la carrosseria.

En Joan Ayats, un carreter de l'Alt Empordà establert a Arbúcies, va construir la seva primera carrosseria de fusta el 1905, especialment carros per transportar carbó del Montseny a Hostalric. El 1929 el taller ja era una gran empresa, però va patir un incendi que ho va destruir tot. Malgrat això, Carrosseries Ayats va renéixer, i també va superar la prova de foc de la Guerra Civil espanyola. Entre 1960 i 1990 va construir carrosseries d'una gran bellesa, per alguns estudiosos del disseny automòbil «gairebé sublims». Són anys en què es convertí en el carrosser espanyol de referència, sovint amb la competència imitant els seus models que sortien de la planta del passeig de Palacaguina. El 1986 Carrosseries Ayats va obrir una nova fàbrica de 20.000 metres quadrats a tocar cal Bacallà, al sud d'Arbúcies, on van arribar a treballar dos centenars de persones d'Arbúcies i comarca, i es van produir més de 190 carrosseries anuals. En Manel Pelegrí, després de treballar 26 anys a l'empresa Ayats, va decidir muntar el seu propi taller de carrosseries, en societat amb nou arbuciencs més, tots extreballadors de ca l'Ayats. Carrosseries Ayats avui és una multinacional que disposa de dues fàbriques a més de la d'Arbúcies, una a Tona i l'altra a Mèxic.

A Arbúcies destaquen dues empreses carrosseres més. Beulas és una empresa fundada el 1934 per Ramon Beulas i Narcís Pujol. A l'inici de la Guerra Civil comptava amb dotze treballadors. Després de la guerra el taller va continuar funcionant, però fins als anys cinquanta sols hi treballaven vint persones, que carrossaven uns deu autocars a l'any. A l'inici dels anys seixanta començà un creixement prudent, en iniciar les carrosseries metàl·liques. Als anys noranta l'empresa va arribar a la seva màxima esplendor, amb quasi cent treballadors, mantenint uns dissenys pràctics, funcionals i de qualitat. Actualment, des de la seva planta del polígon industrial Torres-Pujals, exporta gran part de la seva producció, en especial a Itàlia i Gran Bretanya.

Noge, acrònim de Noguera i Genebat, els seus dos socis inicials, és el carrosser d'Arbúcies més jovenívol. L'empresa, fundada l'any 1964, actualment disposa de modernes instal·lacions a la carretera d'Arbúcies a Sant Hilari Sacalm. Ha produït un ample catàleg de carrosseries, que alguns dissenyadors han definit com a «originals i espectaculars», i avui carrossen busos per a aeroports i encàrrecs espacials.

Ens acomiadem d'en Manel Pelegrí una freda tarda de novembre; hem estat quasi dues hores a la seu del Museu d'Arbúcies xerrant animosament. De tornada a casa, per la carretera ens avança un bonic autocar model Horizon de l'Ayats, mentre recordem tot el llarg procés de pintura de la carrosseria que en Manel ens ha anat explicant fil per randa ➤

Bibliografia

- > Adroer, A. M.; Cabestany, J. F. (1987). El castell de Fluvià. Monografies del Montseny 2, p. 11-22.
- > Albesa, C. (2000). Artur Osona, primer cicerone del Montseny. Monografies del Montseny 15, p. 27-34.
- > Albesa, C. (2005). Ramon Arabia, explorador del Montseny. Monografies del Montseny 20, p. 15-21.
- > Albesa, C. (2006). Accidents d'aviació al Montseny. Monografies del Montseny 21, p. 137- 145.
- > Amat, F.; Carranza, S. (2006). Aproximació a l'evolució i biologia del tritó del Montseny. Monografies del Montseny 21, p. 165-191.
- > Arxé, J. (1990). L'arqueologia a l'àrea del Montseny. Monografies del Montseny 5, p. 145-169.
- > Bigorra, R. (2002). Quan Mambrú se'n va anar a Seva. Monografies del Montseny 17, p. 223-229.
- > Boada, M. (2016). Llegendes del Montseny. Brau edicions.
- > Bofill, R. (2007). Felip Graugés. Monografies del Montseny 22, p. 15-22.
- > Bofill, R.; Zamora, J. E. (2005). Els inicis de l'estiueig a Viladrau. Monografies del Montseny 20, p. 49-78.
- > Bou, E. (1989). Guerau de Liost, poeta del Montseny. Monografies del Montseny 4, p. 73-86.
- > Burcet, X. (2008). Relats, poemes i reflexions a la vora d'un Avet Blau. Editorial Mínima.
- > Cardona, M. (1992). 1909 Esports de neu al Montseny. Monografies del Montseny 7, p. 99-109.
- > Casanellas, F. (2014). Gravats rupestres al Pla de la Calma. Monografies del Montseny 29, p.165-180.
- > Castelló, J. I. (1990). El Montseny, Parc Nacional de Catalunya. Monografies del Montseny 5, p. 39-54.
- > Cateura, X. (2013). Una història poc coneguda del Montseny. Editorial Farell.

- > Duran, C. (2018). Primera ressenya d'una excursió al Montseny. Monografies del Montseny 33, p. 19-30.
- > Duran, C.; Portals, J. (2016). Miquel Bosch i Jover, mestre i poeta. Monografies del Montseny 31, p. 127-141.
- > Farrerons, Ò. (2016). Matagalls, la muntanya i l'Aplec. Editorial Farell.
- > Font, G.; Mateu, J.; Pujadas, S.; Tura, J. (2004). El comerç de la neu del Montseny en època moderna. Monografies del Montseny 19, p. 133-156.
- > Font, G.; Mateu, J.; Pujadas, S.; Tura, J. (2008). Síntesi històrica del castell de Montsoriu. Monografies del Montseny 23, p. 109-134.
- > Font, G.; Mateu, J.; Pujadas, S.; Tura, J.; Llorens, J. M. (2015). 100 anys de recuperació del castell de Montsoriu. Monografies del Montseny 30, p. 49-66.
- > Ginebra, R. (2006). La crònica del Prat de Seva. Monografies del Montseny 21, p. 71-85.
- > Hernandez, J. (1988). L'aigua termal, factor determinant de la Garriga. Monografies del Montseny 3, p. 181-190.
- > Herrero, H. (2002). Rutes d'aigua (I). Quaderns de Vilamajor, 3.
- > Jardí, E. (1991). «Xenius» i Gualba. Monografies del Montseny 6, p. 33-38.
- > López Cortijo, J.; Puche, C. (2013). Històries vagues. Septimus editorial.
- > López Mullor, A.; Fierro, X.; Galí, D.; Lacuesta, R. (2010), Les muralles del Montgròs, al Brull. Monografies del Montseny 25, p. 69-114.
- > Maluquer, J. (2010). Reconeixement i homenatge a Rafael Patxot i Jubert. Monografies del Montseny 25, p. 25-33.
- > Manent, A. (1990). Pere Ribot, un símbol de l'exili interior. Monografies del Montseny 5, p. 65-77.
- > Manent, A. (1994). Jaume Bofill i Ferro: retrat d'un crític humanista. Monografies del Montseny 9, p. 15-21.
- > Masferrer, J. (1989). L'avet de Mas Joan «Abies MasJoanis». Monografies del Montseny 4, p. 145- 153.

- > Mateu i Subirà, J. (1995). Les fargues d'aram en el Montseny. Monografies del Montseny 10, p. 147-163.
- > Mateu i Gasquet, J.; Tura, J. (2013). Arbúcies 1714. Monografies del Montseny 28, p.191-206.
- > Mayer, M.; Rodà, I. (1996). La via romana del Congost. Monografies del Montseny 11, p. 93-103.
- > Mestres, A. (2010, 1933 original). Llegendes i tradicions del Montseny. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- > Monreal, L. (1987). Montclús, poblat ibèric i castell medieval. Monografies del Montseny 2, p. 147-157.
- > Olivé, F. (1998). El Matagalls, una fita en el mesurament del meridià de París i el sistema mètric decimal. Monografies del Montseny 13, p. 41-54.
- > Oliver, J. (2013). Origen i desenvolupament dels veïnats de camí ral de la vall del Congost. Monografies del Montseny 28, p. 141-162.
- > Pagès, J. (2013) Com conèixer l'arquitectura romànica religiosa a Catalunya. Edita Universitat de Girona.
- > Panareda, J. M.; Masnou, J.; Boccio, M. (2016). Els castanyers grossos del Montseny. Monografies del Montseny 31, p. 67-87.
- > Pladevall, A. (1986). Les ametistes del Montseny. Monografies del Montseny 1, p. 75-92.
- > Pladevall, A. (1986). Persecució de bruixes a les comarques de Vic a principis del segle XVII. Monografies del Montseny 1, p. 93-165.
- > Pladevall, A. (1989). El monestir de Sant Marçal. Monografies del Montseny 4, p. 11-38.
- > Pladevall, A. (1991). El doctor Antoni Ariet i la «Topografia mèdica de Viladrau». Monografies del Montseny 6, p. 117-123.
- > Pladevall, A. (1995). Joan Sala i Ferrer, àlies Serrallonga. Monografies del Montseny 10, p. 17-30.
- > Pladevall, A. (2001). Sant Segimon, el més important santuari del Montseny. Monografies del Montseny 16, p. 59-71.
- > Portals, J. (1999). Un capellà guerriller. Monografies del Montseny 14, p. 35-54.

- > Portals, J. (2002). Aprofitament hidroelèctric de les aigües de la Tordera per a usos industrials. Monografies del Montseny 17, p. 193-209.
- > Portals, J. (2005) Allotjaments militars al Baix Montseny. Monografies del Montseny 20, p. 125-140.
- > Portals, J. (2015). El Montseny de Víctor Balaguer. Monografies del Montseny 30, p. 191-209.
- > Portals, J. (2020). El vel de Maia. Monografies del Montseny 35, p. 191-203.
- > Puigferrat, C. (1997). La quadra d'Aiguafreda. Monografies del Montseny 12, p. 83-97.
- > Pujantell, J.; Boada, M. (2014). Els campaments de les milícies universitàries a la vall de Santa Fe. Monografies del Montseny 29, p. 115-131.
- > Roviró, X. (2017). Montseny, històries i llegendes. Editorial Farell.
- > Rueda, J. M.; Tura, J. (1993). El Corpus i les Enramades d'Arbúcies. Una festa en transformació. Monografies del Montseny 8, p. 59-70.
- > Sales, J. (1998). Plantes medicinals d'avantguarda en el Montseny. Monografies del Montseny 13, p. 77-86.
- > Sidera, J. (2008) Mossèn Anton Claret, regent de la parròquia de Sant Martí de Viladrau. Monografies del Montseny 23, p. 19-49.
- > Vives, J. M. (1996). Arbres monumentals i singulars del Montseny. Monografies del Montseny 11, p. 69-92.
- > Willaert, L. (2008). El sanatori del Montseny. Monografies del Montseny 23, p. 135-141.
- > Ylla-Català, M. (2007). L'herba de Sant Segimon i altres saxifragàcies a la muntanya del Montseny. Monografies del Montseny 22, p. 153-162.
- > Zamora, J. E. (1992). El carboneig al Montseny. Monografies del Montseny 7, p. 37-59.
- > Zamora, J. E. (1996). Viladrau, refugi dels arxius catalans durant la guerra civil espanyola. Monografies del Montseny 11, p. 229-260.
- > Zamora, J. E. (1997). Els últims llops del Montseny. Monografies del Montseny 12, p. 29-64.

Agraïments

- > A Josep Maria Panareda Clopés, del qui tant hem après del Montseny, a vegades en excursions sobre el terreny, d’altres vegades només parlant animosament.
- > A Josep Masnou Clopés, que ens va ajudar a trobar la font de Cans de Viladrau, coneixedor de quasi tots els racons del Montseny.
- > A Josep Maria Vives de Quadras, que ens acollí a casa seva i amb qui vam fer excursions per Seva i rodalies.
- > A Joana Barber Rosado i Joan Martínez Ujaldón, que en la seva qualitat de directors del Parc Natural Reserva de la Biosfera sempre ens van oferir suport.
- > A Josep Melero Bellmunt, cap de Secció de Divulgació i Comunicació del Parc, per la seva ajuda quan hem fet publicacions del Montseny.
- > A Anna Àvila, doctora en Biologia amb qui ha estat un plaer caminar pel Montseny mentre apreníem sobre les papallones, alzinars, deposició de nutrients i tantes coses més.
- > A Joaquim Reberté i Ferran, fotògraf celoní que ens ha ajudat a veure més enllà gràcies a les seves boniques fotos del Montseny.
- > A Xavier Framis, dibuixant incansable, home sempre alegre a la seva casa del Brull.
- > A Josep Maria Abril López, tècnic de Cultura de l’Ajuntament de Sant Celoni, gran coneixedor del Baix Montseny.
- > A Joan Berruezo Altarriba i Jaume Font Rosell, amb qui de tants bons aplecs de Tagamanent hem pogut gaudir junts.
- > A Agustí Vulart Riera, que des de Sant Esteve de Palautordera tant ha fet per al Montseny en general, i per a la contribució a l’èxit de les nostres recerques en particular.
- > A Jordi Tura, Gemma Font i Joaquim Mateu, que des del Museu Etnològic del Montseny, la Gabella han iniciat el camí de la recerca científica rigorosa sobre Montsoriu i el Montseny.
- > A Martí Boada Juncà, generós amb les nostres qüestions, que sempre ens ha il·lustrat amb les seves reflexions.

- > A Joan López Cortijo, per la paciència que ha tingut sempre en les nostres preguntes montsenyenques continuades.
- > A mossèn Antoni Pladevall i Font, per la seva bondat i generositat envers nosaltres.
- > A Lluís Pagespetit i Blancafort, pedagog viladrauenc; cada dia que hem estat amb ell hem esbrinat una mica més del massís.
- > A Joan Portals Martí, prolífic historiador del Montseny, un llicenciat amb qui hom pot instruir-se sempre.
- > A Xavier Cateura, que ens ha acollit a casa seva de la Castanya, magnífic veïnat de la solana del Brull.
- > A Carola Duran Tort, experta filòloga catalana que ens ha ajudat més d’un cop en temes de cultura montsenyenca del costat ponentí.
- > A Àngel Rabat Graugés, que amb la seva proverbial memòria ha permès recuperar la història oral de Viladrau.
- > Al pare Ramon Caralt i a Joan Alsina, president i secretari de l’associació Amics Aplec Matagalls, que ens van permetre conèixer les efemèrides dels aplecs i les seves fonts.
- > A Manel Pelegrí Palacio, que va explicar-nos la seva vida professional a la indústria carrossera arbucienca.
- > A Adrià Corella Moragas, fotògraf bredenc amb qui hem caminat per tot el Montseny en la recerca de més de nou-centes fonts.
- > A Higiní Herrero i Baró, apassionat del seu Vilamajor natal, i que va il·lusionar-nos amb la cultura i les fonts del seu poble.
- > A Jordi Goñi Sarsanach, historiador local que ens permeté recupear la memòria de l’Associació de Veïns Vilatans de Breda.
- > A Francesc Roma i Casanovas, que amb el seu coneixement de la història de l’excursionisme i el Montseny tantes vegades ens ha permès sortir de dubtes.
- > A Xavier Burcet Dardé, metge d’Arbúcies ple d’energia per les Agudes i totes les belleses poètiques del Montseny.
- > A Andreu Pujol Mas, historiador bredenc que ens ha resolt més d’una incertesa.
- > A Joan Presseguer de Viladrau; sense el seu auxili no hauríem arribat mai a algun dels llocs més feréstecs del massís.

- > A Miquel Ballester de Cal Resio de Viladrau, que tant ens va explicar de les fonts i de l'Aplec de Matagalls.
- > A Lluís Hilari Plans, campinenc que ens obrí casa seva i el seu bagul de records, d'ells i dels seus avantpassats montsenyencs.
- > A Joaquim Masferrer de Sant Feliu de Buixalleu, que ens acompanyà per tot el terme de la parròquia i ens va permetre accedir al coneixement del poble.
- > A Joan Escalé i Bosch, que ens permeté l'accés a la biblioteca del Corpus Bibliogràfic Excursionista Català, on vàrem llegir totes les edicions de les guies d'Artur Osona.
- > A Joan Campaña i Ros, que ha estat el nostre mestre en l'amor al Montseny, un model que ens ha guiat en l'estudi i el seu aprenentatge.
- > Per acabar, a tots aquells que, abans que nosaltres, han investigat, documentat, difós i estimat el patrimoni del Montseny, tasques de recerca que ens han permès ara escriure aquest llibre de difusió d'històries que teniu a les vostres mans. Entre altres, Jaume Enric Zamora, Carles Albesa, Josep Antoni Pujantell, Joan Illa, Fèlix Amat, Salvador Carranza, Sandra Pujadas, Joan Hernandes, Roser Bofill, Jaume Oliver, Josep Manuel Rueda, Josep Maria Llorens, Joan Sales, Lluís Monreal Tejada, Lluís Monreal Agustí, Anna Maria Adroer, J. F. Cabestany, mossèn Baborés, Carles Puigferrat, Enric Bou, Albert de Sicília Cruells, Jesús Masferrer, Faustí Illa, Xavier Latorre, Roser Vilardell, Josep Castells, Víctor Balaguer, Joan Amades, Apel·les Mestres, Enric Jardí, Albert Manent...

AQUEST LLIBRE S'HA EDITAT
AMB EL SUPORT DE

Diputació de Girona

**Diputació
Barcelona**

AJUNTAMENT D'ARBÚCIES

AMB LA COL·LABORACIÓ DE

■ **museu etnològic del montseny** ■

LA **G**ABELLA

■ **arbúcies** ■

Ermita de Santa Fe amb uns pagesos donant menjar a l'aviram. Anys 20.

PROCEDÈNCIA: ARXIU EDITORIAL GAVARRES.

Un grup d'excursionistes fent una travessa per la vall de Santa Fe, un dia nevat. Anys 30-40.

PROCEDÈNCIA: ARXIU EDITORIAL GAVARRES.

El mas Cervera i Santa Anastàsia, de la qual només queden restes dels murs. Anys 20.

PROCEDÈNCIA: ARXIU EDITORIAL GAVARRES.

HISTÒRIES DEL MONTSENY

El Montseny, enlairat entre les planes del Vallès, Osona i la Selva, es presenta com un bloc muntanyós de perfil altiu, visible des de molts indrets de Catalunya i conegut per la seva bellesa. Òscar Farrerons fa anys que hi puja i baixa muntanyes, que parla amb especialistes i explica el massís. L'autor considera que el saber no pot prescindir de l'excursionisme, que hem de lligar tot el que llegim amb el que veiem. Amb aquesta doble divisa recull més de setanta històries que un dia seran llegenda. Els lectors que estimen el Montseny hi trobaran històries conegudes i probablement en descobriran d'altres. Històries que parlen d'una naturalesa desbordant; de fortificacions; de relats fantàstics i dones d'aigua; de la guerra i la mort; d'esglésies i sants; de l'excursionisme científic; d'escriptors i poetes; d'oficis i tradicions; del bé més preuat, l'aigua, i de la petjada humana en aquesta terra. Però aquest llibre també és una oportunitat pels lectors que no han trepitjat el Montseny: una porta per endinsar-s'hi.

ISBN 978-84-123383-0-0

eg

EDITORIAL GAVARRES